

Schengenita ei ole Eesti päriselt Euroopas

Marko Mihkelson (RiTo 14), Riigikogu väliskomisjoni aseesimees, Isamaa ja Res Publica Liit

Eesti rahva siiras usk Euroopasse on väga tõsine argument, et valitsus senisest palju aktiivsemalt tegutseks meie Euroopa-poliitika kujundamisel ja elluviimisel.

Eesti annab oma kõigutamatuna näiva Euroopa-usuga silmad ette kõigile Euroopa Liidu liikmesriikidele. Nii kõrget toetust ja usaldust ühenduse suhtes, kui seda on Eestis, ei leia kuskil mujal Euroopas. Meie praegused 78 toetusprotsenti on kaugelt rohkem kui 2003. aasta sügisel liitumisreferendumil antud pooldavad kaks kolmandikku.

Mõistagi ei ole kõrge toetuse taga pelgalt eestimaalase pime usk ja lootus ning võib-olla ka mitte riigi hea majandusjärg. Eriti nüüd, kui Euroopa areng on tõsiste valikute ja probleemide ees. Põhiseaduslepingu toppamine, majandus- ja teadusarengule keskenduva Lissaboni strateegia sisuline läbikukkumine, tundlikud vastandumised Ida- ja Lääne-Euroopa vahel on jäämäe väljapaistev osa.

Probleemide tegelikud põhjused peituvad liikmesriikide endi sisemise poliitilise temperamendi ja liidripotentsiaali erinevustes. Kui siia lisada erinevad ajaloolised sise- ja väliskogemused, mille ühendav lüli on sageli üksnes deklaratsioonides elav väärtustelg, siis on mõistetav, miks tõsisemad muutused ühenduses võtavad aega ja tekitavad vastakaid lähenemisi.

Veel paarkümmend aastat tagasi, just siis, kui Schengeni lepe sai eluõiguse, oli Euroopa külma sõja tingimustes erinevate maailmajõudude tähelepanu keskpunktis. Teise maailmasõja järgne poliitiline kaart püsis veel muutusteta, kuigi NSV Liit hakkas ilmutama esimesi väsimuse tundemärke.

Sellest ajast on nii Euroopa enda kui ka maailma poliitiline kaart ja suhestused tundmatuse ni muutunud. Nõukogude impeeriumi lagunemine koos Hiina ja India esiletõusu ning islamirenessansiga on raputanud maailma sedavõrd, et siiani on paljud tulevikuarengud raskesti ennustatavad.

Samal ajal on selge, et Euroopal on praegu hoopis rohkem vaja ise enda eest seista ja oma strateegilisi positsioone kaitsta. Olgugi et transatlantiline suhestus on jätkuvalt tugev, pole see võrreldav külma sõja aegadega. Seepärast on tähtis, et ka Euroopa Liidu selline valdkond nagu Schengeni leppe järgne ühine välispiir ja sisemine liikumisvabadus sisaldaks endas rohkem strateegilist lähenemist kui Euroopa Komisjoni tihti liiga bürokratlisku ning enesekeskset toimimist.

Euroopa tuleviku verstepostid

Tänapäeva väga dünaamiline ja tõsiseid rahvusvahelisi väljakutseid esitav maailm nõuab sageli kiiremate otsuste tegemist, kui seda on harjutud Euroopa Liidus viimase viiekümne aasta vältel tegema. Seejuures peaks olema täiesti lubamatu, kui kümneid miljoneid siiras

Euroopa usus elavaid inimesi ja nende õigusi piirab mõne liikmesmaa või keskbürokraatia suutmatuse omaenda võetud kohustustega hakkama saada.

Schengeni ruumi uuel laienemisel tekkinud tõrked on ilmikas kinnitus, et Euroopa Liidul on aeg oma strateegilised eesmärgid tõsiselt üle vaadata. Kuid läheme korraks tagasi aegade alguse juurde.

Nagu eespool viidatud, on Schengeni leppel küllalt pikk ajalugu. Sellele panid aluse 14. juunil 1985 Luksemburgi linnakese Schengeni lähistel jõelaeval Printsess Marie–Astrid kogunenud Belgia, Prantsusmaa, Lääne–Saksamaa, Hollandi ja Luksemburgi esindajad. Paik oli sümbolne seetõttu, et Moseli jõgi, millel sündmus toimus, on korraga kolme riigi – Prantsusmaa, Saksamaa ja Luksemburgi – piiride kokkupuutepunkt.

Nüüdseks on leppega ühinenud 26 riiki ning 2007. aasta 1. jaanuarist lisanduvad Bulgaaria ja Rumeenia. Nende riikide hulgas on kõik Euroopa Liidu liikmesmaad, välja arvatud Suurbritannia ja Iirimaa, ning kolm liitu mittekuuluvat riiki – Norra, Island ja Šveits.

Schengeni leppe ning selle lisadokumendi, Schengeni konventsiooni sätteid rakendusid esimest korda 26. märtsil 1995, kui Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa, Luksemburg, Holland, Portugal ja Hispaania kaotasid omavahel piirikontrolli. Kümne aasta jooksul on Schengeni ühtsesse infosüsteemi lisandunud veel 1997. aastal Itaalia ja Austria, 2000. aastal Kreeka ning viimastena 2001. aastal Taani, Soome, Island, Norra ja Rootsi.

Seega on Schengeni puhul tegemist väga omapärase leppega, mis on otsapidi suurema ulatuse ja tähendusega kui paljud Euroopa Liidu dokumendid. Seda enam on just sellel leppel Euroopa kontekstis tugev ühendav mõju, mille tähendust on raske ala hinnata.

Schengeni süsteem koos ühisraha euroga on verstapostid, mis Euroopa tulevikku silmas pidades on lahutamatu osa võimalikult koherentse, konkurentsivõimelise ja hea sisedünaamikaga riikide ühenduse tugevdamisel.

Praegu on Euroopa Liit sisemiselt pigem killustatud. Osalt on selleks objektiivsed põhjused (näiteks Briti tuntud europessimism), osalt võib märgata teatavat poliitilise tahte puudumist, kui jutt käib näiteks Ida- ja Kesk-Euroopa riikide täisintegratsioonist.

Ettekäändeks tehnilised põhjused

Teatavasti on kümme uut liikmesriiki koos peatselt liituvate Bulgaaria ja Rumeeniaga praegu nii eurotsoonist kui ka Schengeni ruumist eemal. Tõsi, ka siin on erinevusi ning kõiki ühe puuga mõõta pole võimalik ega õige. Maltal ja Küprosel on Schengeni tsooniga liitumiseks eritingimused. Samal ajal on näiteks nii euro kui ka Schengeni osas tõstetud teiste Ida- ja Kesk-Euroopa liikmesriikide hulgast esile Sloveenia.

Muidugi pole viimaste aastate poliitilise populismi keeristormid kaasa aidanud Kesk-Euroopa riikide lähenemisele nn Euroopa täispaketile. Budapesti äsjased tänavarahutused ning

Slovakkia ja Poola populistide Euroopa väärtusruumi raputav tegevus ei ole mõistagi kasuks sellele, kuidas Euroopa tuumikriikides ühenduse lähitulevikku nähakse.

Kõigest hoolimata on Euroopa tugevam ja ühtsem, mida vähem on sisemisi takistusi ja erinevaid riikide lahterdamisi. Euroopa juhtlause – mitmekülgsuses peitub ühtsus – ei peaks tähendama mingilgi moel seda, et liikmesriikidel oleksid oma liikmekohustuste täitmiseks ja õiguste kasutamiseks erinevad võimalused.

Kui liikmesriigid ise on näidanud üles tahet ja valmisolekut Euroopa Liidu ühise viisa- ja piirivalveruumiga ühineda, on pehmetl õeldes kummastav kuulda, et ühinemisprotsesse ei võimalda lõpule viia mingid tehnilised põhjused (SIS II käivitamisraskused). Veelgi uskumatum on tõdemus, mida paraku on Brüsselist kuulda olnud, et kümned miljonid eurooplased on oma õigustes piiratud ühe liikmesriigi ehitajate töölaiskuse tõttu.

Olgem ausad, ka äsjase hindamisraporti osutused Eesti puudujääkidele Schengeni leppe rakendamiseks on pigem otsitud põhjendused kui viited tegelikele probleemidele. Kohe mitte ei taha uskuda, et Eesti idapiiri valve ning mehitatus on mõõtmatult halvemas seisus kui mõne Schengeni ruumi lõunapoolsema riigi vastavad teenistused. Või et Tallinna lennujaamas valitsev olukord muudab keeruliseks Schengeni välispiiri turvalisuse tagamise.

Eeltoodu puhul võiks muidugi küsida, kas Schengeni lepe ja ruum on ikka nii tähtsad, et sellest nii palju rääkida. Esmapilgul võib Schengeni ruumiga liitumine olla tõesti väga tühine samm. Saame ju praegugi liikuda Euroopa Liidus ja paljudes teisteski riikides suuremate muredeta. See on üksnes näiline vabadus. Tegelikult on Schengenil siiski nii praktiline tähendus (alates maismaad mööda liikuvate transpordivoogude kiiruse ja läbilaskevõime kasvust meist lõunasuunal kuni kas või Valga–Valka ammuste probleemide lahendamiseni) kui ka poliitiline mõõde.

Seepärast on hädavajalik, et Eesti valitsus ei istuks lihtsalt käed rüpes ega loodaks heale õnnele (paraku selline mulje meie valitsusliikmete tegevuse(tuse)st jääb), vaid realiseeriks partnerriikidega koostööd tehes julgelt oma õigusi.